

Nada Vilhar

**ORIS GOSPODARSKE STRUKTURE NASELJA DOBROVNIK/
DOBRONAK V OKVIRU SOCIALNOEKONOMSKE STRUKTURE
NARODNOSTNO MEŠANEGA OZEMLJA V PREKMURJU
(Z VKLJUČITVIJO ANKETE, KI JE BILA OPRAVLJENA
V DOBROVNIKU/DOBRONAK LETA 1984)**

**Socio-ekonomske in geografske značilnosti
narodnostno mešanega ozemlja v Prekmurju**

Narodnostno mešano ozemlje v Prekmurju se prostorsko deli na dva dela:

- na južni del v občini Lendava/Lendva na jugovzhodnem delu Prekmurja in
- na severni del v občini Murska Sobota na vzhodnem in severovzhodnem delu Prekmurja.

V občini Lendava obsega nacionalno mešani teritorij večji del ozemlja, v občini Murska Sobota pa je obseg nacionalno mešanega teritorija in števila naselij v primerjavi s slovenskim teritorijem in slovenskimi naselji zelo majhen.¹

V južnem delu narodnostno mešanega ozemlja opravlja funkcijo gospodarskega in zaposlitvenega centra mesto Lendava/Lendva s 3669 prebivalci ob popisu leta 1981, severni del pa je del gravitacijskega zaledja mesta Murska Sobota. Murska Sobota je imela leta 1981 12148 prebivalcev, leži zunaj nacionalno mešanega ozemlja, opravlja pa večino centralnih funkcij za celotno narodnostno mešano ozemlje in tudi slovenski del območja Murske Sobote. V zadnjih letih dobiva funkcijo centralna kraja tudi vas Prosenjakovci/Pártosfalva, ki leži na narodnostno mešanem ozemlju.

Severno murskosoboško narodnostno mešano območje nima lastnega pomembnejšega centralnega kraja z večjim številom delovnih mest in leži daleč stran od svojega občinskega središča, Murske Sobote. V zadnjih dveh desetletjih pa prerašča agrarno naselje Prosenjakovci/Pártos-

¹ Vladimir Klemenčič, Marija Nose s sodelavci Inštituta za geografijo Univerze v Ljubljani: Socialno geografska analiza narodnostno mešanega ozemlja v Prekmurju s posebnim ozikom na demogeografske razmere. Ljubljana, Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, 1964, str.3.

falva v industrijsko naselje, ki opravlja hkrati tudi lokalne funkcije centralnega naselja narodnostno mešanega ozemlja občine Murska Sobota. Prosenjakovci/Pártosfalva imajo poleg industrijskega obrata tudi popolno osnovno šolo, trgovino, zdravstveno postajo, zadrugo in odkupne postaje za mleko in kmetijske pridelke ABC Pomurke.

Južni del narodnostno mešanega ozemlja na območju občine Lendava/Lendva ima ugodnejši prometno-geografski položaj, več zloženega in za kmetijski obdelavo primerne zemljišča. Prednost tega področja pred severnim delom narodnostno mešanega ozemlja je tudi v tem, da ima lastni osrednji kraj Lendavo/Lendva, ki je tudi občinsko središče z večjim številom delovnih mest v najrazličnejših gospodarskih in negospodarskih dejavnostih. Gospodarski položaj južnega dela narodnostno mešanega ozemlja na območju občine Lendava/Lendva pa je le relativno boljši od severnega narodnostno mešanega ozemlja, močno pa zaostaja v svojem razvoju za večino slovenskih občin. Lendava/Lendva lahko uveljavlja zaradi svojega šibkega razvoja svoj vpliv na gospodarski in socialni razvoj razmeroma ozkega pasu le majhnega števila okoliških naselij.²

Narodnostno mešano obmejno ozemlje obeh navedenih občin ni sklenjeno. Loči ga vmesno, s Slovenci poseljeno ozemlje v vasi Kobilje in deloma Strehovci. Glede na lego v občinskem okviru se obe območji med sabo močno razlikujeta. Območje narodnostno mešanega prebivalstva v občini Lendava/Lendva se pretežno razprostira ob urbanem središču in magistralnih ali regionalnih cestah, narodnostno mešana naselja soboške občine pa imajo v občinskem merilu skrajno obrobno lego. Relativno razlike v razvoju posameznih območij prihajajo do izraza samo v pomurskem okviru. Če razvoj primerjamo s SR Slovenijo kot celoto, je pretežni del občin Pomurja manj razvit tako v gospodarskem kot v družbenem pogledu.³

Splošna značilnost narodnostno mešanega ozemlja Prekmurja je relativno zaostajanje v gospodarskem razvoju za drugimi predeli SR Slovenije. To področje ima razmeroma večji prirodni prirastek prebivalstva kot večina ostalih delov Slovenije. Gospodarski razvoj in z njim povezano odpiranje delovnih mest ne more zadostiti željam in potrebam po zaposlitvi prirastka odraslega prebivalstva, na novo iz kmečkega poklica preslojenega prebivalstva ter vse večjim težnjam po zaposlitvi žensk. Vsi ti viški delovne sile so v stalnem porastku še posebej zaradi vse večje težnje po zaposlitvi kmečkega prebivalstva, ki mora iskati zaposlitev izven narodnostno mešanega ozemlja v drugih krajih Slovenije in v tujini.

² Vladimir Klemenčič s sodelovanjem Mirka Paka: Demografska struktura mešanega ozemlja v Prekmurju. Inštitut za geografijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 1970, str. 2

³ Družbenoekonomski razvoj narodnostno mešanih območij v Pomurju. Pomurski medobčinski svet SZDL, Komisija za narodnostna vprašanja in obmejne stike. Murska Sobota, Lendava/Lendva, 6. 5. 1986, str. 1

Posebnost in ugodnost narodnostno mešanega območja v občini Lendava/Lendva je v tem, da je tudi občinsko središče Lendava/Lendva, ki je upravno-politično in gospodarsko središče občine, na narodnostno mešanem območju. Leži nekako v sredini tega območja, s tem da je Dobrovnik/Dobronak kot skrajno severovzhodno območje nekoliko bolj oddaljeno od občinskega središča. Od vseh delovnih mest v občini Lendava/Lendva jih je 82,4 % na narodnostno mešanem ozemlju, oziroma 78,4 % v mestu Lendava/Lendva. Mesto Lendava/Lendva je z drugimi naselji na narodnostno mešanem ozemlju in na ostalem območju občine zelo dobro povezano s cestno infrastrukturo.

Večina naselij je ob magistralnih ali regionalnih cestah ali v njihovi neposredni bližini, tako da je za prihod na delo v Lendavo/Lendva z javnim prevozom potrebnih največ 20 do 30 minut. To omogoča, da delavci nemoteno migrirajo dnevno na delo v Lendavo/Lendva. Zato je kljub nagli deagrarizaciji vas ohranila videz polurbanega naselja. Kljub hitri razslojitvi ima vas razmeroma visok odstotek avtohtonih prebivalcev. Naselja z najmanj kmečkega prebivalstva so v bližini Lendave/Lendva (Petišovci/Peteshaza, Lendavske gorice/Lendvahegy, Čentiba/Csente, Trimlini/Harmasmalom, Dolnji Lakoš/Alsolakos, in Dolga vas/Hosszufalu). To so naselja, od koder je najmočnejša dnevna migracija na bližnja delovna mesta v Lendavo/Lendva. V nekoliko slabšem položaju je območje Dobrovnik/Dobronak, kjer je vpliv centralnosti mesta Lendava/Lendva manjši, kar je razvidno tudi iz podatkov dnevne migracije delavcev v Mursko Soboto (po popisu leta 1981 smo zabeležili 110 dnevnih migrantov, kar predstavlja 37,7 % zaposlenih s stalnim prebivališčem v naselju Dobrovnik/Dobronak). Zato bo treba na območju Dobrovnik/Dobronak zagotoviti takšno gospodarsko zasnovo kraja, ki bo bistveno zmanjšala stopnjo dnevne migracije.

V preteklosti na narodnostno mešanem območju občine Murska Sobota ni bilo možnosti za zaposlovanje v nekmetijskih dejavnosti, slabe prometne povezave pa niso omogočale dnevne migracije na delo. V zadnjem času pa sta modernizacija prometne infrastrukture in razvoj industrijskih obratov v Prosenjakovcih/Pertosfalva, Križevcih in Gornjih Petrovcih dala boljše zaposlitvene možnosti.

Moramo poudariti, da sta občina Lendava/Lendva in obmejno območje občine Murska Sobota po Zakonu o skladnejšem regionalnem razvoju v SR Sloveniji še vedno manj razviti območji. Kot takšni sta bili in sta deležni ukrepov politike pospeševanja gospodarskega razvoja.⁴ Osnovni problem razvoja teh območij je zagotavljanje zadostnega števila

⁴ Podrobnejše analize so opravljene v raziskovalni nalogi Nada Vilhar: Prikaz narodnostno mešanega ozemlja, kjer živi madžarska narodnost, v luči politike družbeno gospodarskega razvoja SR Slovenije in regionalnih okoliščin. Skupna jugoslovansko-madžarska raziskava Gornji Senik/Felsőszölnök – Dobrovnik/Dobronak, 1986, 75 strani, 21 preglednic

delovnih mest v razmeroma agrarni okolici. Trenutno zaradi splošno poslabšanih gospodarskih razmer ni mogoče zagotoviti toliko novih delovnih mest, da bi zaposlili celotni generacijski priliv mlade generacije, zato se problem nezaposlenosti kaže tudi pri pripadnikih madžarske narodnosti. Stopnja brezposelnosti v občinah Lendava/Lendva in Murska Sobota je med najvišimi v SR Sloveniji.

Ker je bilo narodnostno mešano ozemlje v Prekmurju manj razvito in obmejno območje, je bilo deležno pozornosti pri pospeševanju gospodarskega razvoja kar s treh aspektov: narodnostne pomešanosti, obmejnosti in gospodarske nerazvitosti. Prav to pa je prispevalo k izboljšanju gospodarskih in socialnih razmer na narodnostno mešanem ozemlju. Pozitivne tendence gospodarskega razvoja Pomurja se zlasti kažejo v rasti delovnih mest v industriji in širjenju mreže krajev z industrijo. V celotnem Pomurju je bilo leta 1951 2274 delovnih mest, leta 1961 že 3879, leta 1984 pa 20300. Industrializacija se je širila tudi na narodnostno mešano ozemlje: leta 1961 je bilo na narodnostno mešanem ozemlju 1157 delovnih mest, leta 1984 pa je njihovo število naraslo na 3645. V razdobju med leti 1961 in 1981 se kažejo pozitivne tendence gospodarskega razvoja tudi z rastjo števila izven kmetijstva zaposlenega prebivalstva. Medtem ko je v celotnem Pomurju naraslo število izven kmetijstva zaposlenega prebivalstva od leta 1961, ko je število znašalo 13559, na 24873 leta 1981, pa je na narodnostno mešanem ozemlju hkrati močno naraščalo število tega tipa prebivalstva. Leta 1961 je število izven kmetijstva zaposlenega prebivalstva na narodnostno mešanem ozemlju znašalo 2822 prebivalcev, leta 1981 pa se je njegovo število povečalo na 4598. Medtem ko je v Prekmurju v celoti nazadovalo absolutno število kmečkega prebivalstva od 62174 leta 1961 na 28266 leta 1981, se je na narodnostno mešanem ozemlju zmanjšalo število kmečkega prebivalstva za več kot dve tretjini – od 9154 leta 1961 na 3266 leta 1981.⁵

Na narodnostno mešanih območjih v Pomurju so bili v preteklem obdobju vloženi veliki napori v izboljšanje družbenega standarda. Tako so večinoma zgrajeni vrtci, osnovne šole, dostopnost do osnovnih zdravstvenih storitev je bistveno izboljšana (pri čemer je narodnostno mešano območje v občini Murska Sobota nekoliko na slabšem). Osnovna preskrba občanov na narodnostno mešanih območjih je zadovoljivo rešena – razen v nekaterih odmaknjenih vaseh v občini Murska Sobota (Motvarjevci/Szentlaszlo, Domanjševci/Domonkosfa).⁶

⁵ Družbenoekonomski razvoj narodnostno mešanih območij v Pomurju. Pomurski medobčinski svet SZDL. Komisija za narodnostna vprašanja in obmejne stike. Murska Sobota, Lendava/Lendva, 6. 5. 1986

Prostorsko-urbanistični prikaz naselja Dobrovnik/Dobronak

Prekmurje, kjer leži naselje Dobrovnik/Dobronak, je tako po naravnih kot tudi po zgodovinskih, kulturnih in etnografskih značilnostih nedvomno najbolj tipična panonska pokrajina v Sloveniji. V morfološkem pogledu sta v Prekmurju le dva elementa: gorice in ravnina. Ravnino ali Mursko ravan navadno delimo na dva dela – na Ravensko in Dolinsko. Dobrovnik/Dobronak leži na skrajnem vzhodnem delu Ravenskega. Ravninski svet je tukaj širok, le malo razgiban in pretežno sušen, zato pa zelo prikladen za obdelovanje in dobro obljuden ter po veliki večini spremenjen v polja; nikjer na Slovenskem nimamo tako širokih ravnin in tako sklenjenih polj, kot so tu. Naselje Dobrovnik/Dobronak leži prav na stiku skrajnih jugovzhodnih odrastkov Goričkega in Ravenskega, v literaturi za ta predel večkrat zasledimo tudi poimenovanje Dobrovniško-Dolinsko. Tik ob Dobrovniku/Dobronak je Dobrovniško gričevje z goricami, ki pa dosega le nekaj čez 230 metrov nadmorske višine.

Po obliki je Dobrovnik/Dobronak tipična obcestna vas, ki se širi ob glavni prometni žili v smeri Lendava/Lendva ali Murska Sobota. Pročeljni hiš so obrnjena proti cesti, za hišo pa so dvorišče in gospodarsko poslopje ter tipična parcelizirana kmetijska zemljišča. Kmečke hiše v Dobrovniku/Dobronak so značilne oblike ter enonadstropne. Nove stanovanjske hiše stoje po celem naselju, največ jih je ob cesti Lendava/Lendva – Murska Sobota in v starem jedru vasi. Opuščenih hiš je največ ob cesti Dobrovnik/Dobronak – Beltinci, adaptirane kmečke hiše pa so skoraj enakomerno razporejene po vsem naselju.⁷

Razvoj naselja Dobrovnik/Dobronak v družbenem planu razvoja občine Lendava/Lendva

Po funkciji naselja glede na oskrbno-storitvene dejavnosti spada naselje Dobrovnik/Dobronak med vodilna lokalna središča. Značilne funkcije lokalnega središča, ki jih izpolnjuje tudi Dobrovnik/Dobronak, so popolna osnovna šola, zdravstvena postaja (zdravnik, zobozdravnik, lekarna), trgovina osnovne preskrbe, specializirana trgovina za splošne potrebe gospodinjstva, trgovina s kmetijskim repromaterialom, odkupna postaja za kmetijske pridelke, storitvene obrti, krajevni urad – sedež krajevne skupnosti, kulturni dom s knjižnico, dvorano in klubi, športna igrišča, gasilci, pošta. Izmed funkcij, ki naj bi jih opravljalo vodilno središče, je potrebno urediti v naselju Dobrovnik/Dobronak še servis za poljedelske stroje, zgraditi ob osnovni šoli še telovadnico, novo enoto banke in poskrbeti za gostišče s prenočišči. Funkcije vodilnega naselja, ki jih je potrebno

⁷ Prostorsko-urbanistični prikaz naselja Dobrovnik/Dobronak je obširneje obdelal Peter Repolusk, sodelavec Inštituta za geografijo Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani

še rešiti v naselju Dobrovnik/Dobronak, nameravajo krajani uresničiti v srednjeročnem obdobju 1986–1990.⁸

Glede na sedanjo in predvideno stopnjo razvitosti proizvodnih (industrijskih in obrtnih) dejavnosti se Dobrovnik/Dobronak uvršča med naselja z monostrukturno proizvodno dejavnostjo. Od vodilnih naselij v občini imajo vsa, razen Dobrovnika/Dobronak, vsaj eno industrijsko organizacijo združenega dela. Zato so si v družbenem planu razvoja občine 1981–1985 začrtali, da bodo pri ustanovitvi naslednjega industrijskega obrata izven občinskega središča dali prednost Dobrovniku/Dobronak. Že v preteklem srednjeročnem obdobju so si prizadevali za pridobitev industrijskega obrata za naselje Dobrovnik/Dobronak. Doslej še niso uspeli najti primerne proizvodnega programa oziroma OZD, ki bi prispevala nek proizvodni program. Postavitev proizvodnega obrata naj bi bila v prihodnje ena od prioritetenih nalog.

V družbenem planu občine za obdobje 1986–1990 pa so si za naselje Dobrovnik/Dobronak začrtali še vrsto drugih nalog na področju kmetijske dejavnosti in modernizacije in posodobitve infrastrukturne opremljenosti naselja.⁹

Zgradbena struktura in opremljenost gospodinjstev v naselju Dobrovnik/Dobronak

Več kot tretjina hiš v Dobrovniku/Dobronak je zidanih kmečkih hiš, kar je razumljivo, saj je Dobrovnik/Dobronak pretežno agrarno naselje. Sledijo nove stanovanjske hiše, adaptirane hiše, nekaj je opuščenih hiš, manj pa stavb z nestanovanjsko funkcijo.

Po popisu leta 1981 je bilo v Dobrovniku 323 stanovanj, v katerih je živelo 333 gospodinjstev, od tega je imelo 264 gospodinjstev kmečko gospodarstvo. Največ stanovanj v Dobrovniku/Dobronak je bilo zgrajenih v obdobju 1961–1970 (22,3 % vseh stanovanj), sledi visoko število zgrajenih stanovanj v obdobju 1919–1945, kar 21,4 % stanovanjskega fonda, ki je danes verjetno že potreben obnove. Novejših stanovanj, zgrajenih po letu 1975, je v Dobrovniku/Dobronak 9,6 % stanovanjskega fonda. Stanovanjske zgradbe so zgrajene po večini na temeljih iz betona in opeke, zidovi so prav tako zidani iz opeke in betona, strehe so tudi večidel krite s strešniki iz opeke ali s salonitnimi ploščami. Zgradba stanovanjskega fonda v naselju tako kaže, da so stanovanjske hiše zgrajene po večini iz sodobnih grabenih materialov ali pa so bile pozneje adaptirane in obnovljene.

⁸ Družbeni plan razvoja občine Lendava za obdobje 1981–1985. Skupščina občine Lendava, Lendava/Lendva, marec 1981

⁹ Družbeni plan občine Lendava/Lendva za obdobje 1986–1990, osnutek, januar 1986

Kmečko gospodarstvo je v Dobrovniku/Dobronak sestavljeno iz naslednjih objektov: hlev, svinjak, kurnik, skedenj in silos.

V obdobju od konca 2. svetovne vojne do danes je bilo v Dobrovniku/Dobronak obnovljenih več kot pol stanovanjskih hiš in nekaj gospodarskih poslopij. Največ obnovitvenih del so opravili po letu 1970.

Opremljenost gospodinjstev v naselju Dobrovnik/Dobronak smo analizirali glede na opremljenost s tekočo vodo, električno napeljavo in sanitarnimi prostori v stanovanjski hiši, sodobnejšimi vrstami ogrevanja ter številom prostorov v stanovanjski hiši ter opremljenost s tehničnimi in gospodinjstvi aparati ter prevoznimi sredstvi.¹⁰

V Dobrovniku je sodobno opremljenih 56,9 % stanovanj, saj imajo v stanovanju vodovod, kanalizacijo in električni tok. Samo vodovod in električni tok ima po popisu prebivalstva 1981 19,6 % stanovanj, samo električni tok brez ostalih napeljav pa 20,2 % vseh stanovanj. Brez napeljave je bilo po popisu 1981 3,3 % stanovanj v Dobrovniku/Dobronak.

Analiza števila in vrste prostorov v stanovanjskih hišah kaže, da so stanovanja v Dobrovniku/Dobronak zelo prostorna, saj ima 85,1 % stanovanj štiri prostore ali več. Nove stanovanjske hiše v Dobrovniku/Dobronak so enonadstropne in imajo osem ali celo devet prostorov. Po opravljeni anketi leta 1984 smo zabeležili 14,9 % takšnih stanovanjskih hiš.

Kmetijska dejavnost v naselju Dobrovnik/Dobronak

Pri Dobrovniku/Dobronak prehaja Goričko gričevje v nižinsko Pomurje. Naravni pogoji so ugodni za kmetijstvo. Prst je rodovitna, temperaturni in padavinski cikel se ujema z rastjo kmetijskih kultur.

V Dobrovniku/Dobronak je bilo po popisu leta 1981 od skupnega števila 79,3 % gospodinjstev, ki so imela kmečko gospodarstvo. Skoraj polovica teh gospodinjstev proizvodno sodeluje s kmetijsko zadrugo ali OZD.

V Dobrovniku/Dobronak prevladujejo manjše zemljiške posesti. Značilna je drobna parcelizacija; najpogostejša je zemljiška razdelitev na proge in delce. Vzroke za to drobljenje moramo iskati v tradicionalnem dednem pravu. V parcelizaciji lahko ugotovimo nekatere značilnosti. Najbližja okolica vasi ima razdelitev na delce, ki prehaja dlje od vasi v razdelitev v proge. Obrobne gorice imajo v osnovi drobno razparceliranost. Povprečna zemljiška posest gospodinjstva je manjša od 3 ha. Ta drobna razparceliranost ovira tudi boljše in smotrnejšo obdelavo zemlje ter uporabo kmetijskih strojev. Položaj bi se lahko izboljšal le z združevanjem parcel, kar bi omogočilo uporabo sodobnejših načinov kmetijske obdelave.

¹⁰ Analize so opravljene v raziskovalni nalogi Nada Vilhar: Prostorsko-urbanistični, demografski in socio-ekonomski prikaz naselja Dobrovnik/Dobronak ter perspektive gospodarskega razvoja. Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani, Ljubljana, 1985, 85 strani, 32 preglednic

Kmečka gospodarstva so sodobno opremljena in modernizirana s številnimi kmetijskimi stroji. Izmed anketiranih gospodinjstev je 5 gospodinjstev imelo kombajn, polovica gospodinjstev traktor, manjše kmetijske stroje ima večina gospodinjstev. Analiza intenzivnosti obdelave kmetijskih površin nam pokaže, da 85,1 % gospodinjstev vso zemljo, ki jo poseduje, intenzivno obdelata, le 1,1 % gospodinjstev ima svoje kmetijske površine v celoti opuščene, 2,1 % gospodinjstev pa ima intenzivno obdelan le del zemljišča.

Glavni kupec kmetijskih pridelkov in živine je kmetijska zadruga, vendar bi se lahko v prihodnje sodelovanje s kmetijsko zadrugo še okrepiło. Poleg kmetijske zadruge, ki ponuja kmetovalcem raznovrstne usluge, je v vasi organizirana tudi kmetijska pospeševalna služba.

Kmetovanje je v Dobrovniku/Dobronak polikulturno. Med poljedelskimi kulturami pridelujejo največ koruze, pšenice, rži, pa tudi ovsata in sladkorne pese. Tudi živinoreja je pomembna dejavnost prebivalstva Dobrovnik/Dobronak. Ukvarjajo se predvsem z govedorejo in s prašičerejo, imajo pa tudi veliko perutnine in druge drobnjadi.

V anketi, ki smo jo opravili leta 1984 v Dobrovniku/Dobronak, je v 35 gospodinjstvih (37,2 % anketiranih gospodinjstev) gospodar zaposlen na kmetiji ves delovni čas. Ostala gospodinjstva lahko prištevamo k tipu delavsko-kmečkega gospodinjstva (54,3 % anketiranih gospodinjstev). Gospodar je zaposlen polovico delovnega časa v tovarni, polovico delovnega časa pa posveča delu na kmetiji. Kmečki tip gospodinjstva so danes v Dobrovniku/Dobronak gospodinjstva, v katerih sta gospodar in njegova žena že starejša generacija. Ker v večini kmečkih gospodinjstev s starejšo generacijo danes živi že mlajša generacija, to so otroci s svojimi družinami, si je večina kmečkih gospodinjstev obnovila in povečala stanovanjske hiše oziroma zgradila nove. Če si ogledamo število prostorov v stanovanjskih hišah za kmečki tip gospodinjstva, lahko ugotovimo, da danes po ničemer ne odstopa od delavsko-kmečkega tipa gospodinjstva.

V kmečkih gospodinjstvih v Dobrovniku/Dobronak danes narašča predvsem število tistih, ki poleg redne zaposlitve pomagajo na kmetiji. Na kmetiji je vedno bolj zaposlena le starejša generacija, lastnik kmetije in njegov zakonski tovariš. Otroci se vse bolj zaposlujejo v izvenkmetijski dejavnostih in poleg redne zaposlitve jih le malo pomaga v prostem času na kmetiji. Kot kaže anketa, je le majhen delež otrok v družini pripravljen nadaljevati s kmetovanjem. Predvsem je največ otrok pripravljenih nadaljevati delo na kmetiji kot polkmetje, to pomeni, da bi bili polovico delovnega časa zaposleni v izvenkmetijski dejavnosti (35,1 %), v 23,4 % anketiranih gospodinjstev pa noben član mlajše generacije ni pripravljen nadaljevati dela na kmetiji staršev. Le v 9,6 % gospodinjstev je vsaj en član mlajše generacije pripravljen nadaljevati s kmetovanjem kot kmet, kar pomeni, da bi mu bilo delo na kmetiji edina zaposlitev.

Oskrba prebivalcev Dobrovnika/Dobronak in storitvene dejavnosti

Trgovina spada med najbolj značilne storitvene dejavnosti, ker opravlja eno osnovnih oskrbovalnih funkcij. Podobno kot omrežje naselij in drugih dejavnosti se tudi omrežje oskrbovalnih centrov prilagaja prometni povezanosti, kupni moči prebivalcev, dnevni migraciji in socialnoekonomski strukturi prebivalstva. Omrežje in struktura oskrbovalnih centrov imata na celotnem območju Prekmurja naslednje značilnosti: enostranska usmerjenost trgovine, nezadostna razvitost trgovin v večjih centralnih naseljih, razvoj novih obmejnih trgovskih središč.

Za načrtovanje razvoja kraja je potrebno poznavanje vseh dejavnikov njegovega razvoja; med njimi izstopata oskrba in še zlasti trgovina. Sta nepogrešljivi del celotne opremljenosti prostora, ki v mnogočem soodloča pri regionalnem in urbanističnem razvoju ter je hkrati rezultat in pogoj za določeno stopnjo razvitosti.

V preteklem srednjeročnem obdobju se je v naselju Dobrovnik/Dobronak zelo razvila trgovska dejavnost. Naselje ima danes sodobno samopostrežno trgovino s prehrabnimi izdelki, tobačnimi izdelki, igračkami in drugimi izdelki, trgovino z mešanim blagom (tekstil, kovinski izdelki, tehnični artikli, gradbeni material in kuriva), v začetku leta 1986 pa je bila realizirana rekonstrukcija skladiščnih prostorov sedanje tehnične trgovine za potrebe tehnične trgovine v izmeri 500 m².

Prav tako pomembna dejavnost v naselju je obrt. Veliko pripomore k pomembnosti naselja in sodeluje s svojimi funkcijami pri ustvarjanju njegovega vplivnega območja. V naselju Dobrovnik/Dobronak so naslednji obrtniki: kovač, čevljar, krojač, slaščičar, in frizer. Obrtni delavnici pa sta avtomehanična delavnica za popravilo osebnih avtomobilov v zasebni lasti in mizarska delavnica za izdelavo stavbnega pohištva in za manjša popravila – tudi v zasebni lasti. Potrebno bi bilo stimulirati razvoj novih obrtnih dejavnosti glede na kvalifikacijsko strukturo aktivnega prebivalstva in potrebe kraja in širše okolice. Obrtne delavnice bi tako omogočile zaposlitev delovne sile v domačem kraju in zmanjšale število dnevnih migrantov na delo v druge kraje.

Nekdaj so se, predvsem pozimi, ko so bila končana vsa poljska opravila, številna gospodinjstva v Dobrovniku/Dobronak ukvarjala s tradicionalno obrtjo predvsem za lastne potrebe. V nekaterih gospodinjstvih so se še od takrat ohranile nekatere oblike tradicionalnih obrti. Izmed anketiranih gospodinjstev smo zasledili še 8,5 % gospodinjstev, ki izdelujejo lesene vile in grablje, 11,7 % gospodinjstev se še ukvarja s pletenjem stolov, drevenk in košar, 10,7 % gospodinjstev še izdeluje košare in cekarje, z ostalimi vrstami tradicionalne obrti pa se v glavnem ne ukvarjajo. Izdelke tradicionalne obrti gospodinjstev izdelujejo predvsem za lastne potrebe. Razvitejša tradicionalna obrt z možnostjo prodaje izdelkov v Dobrovniku/Dobronak ni razvita.

Izmed storitvenih dejavnosti je v naselju tudi dobro organizirana zdravstvena služba. Tu je zdravstvena postaja s splošnim zdravnikom in zobozdravnikom in patronažno babiško službo ter z lekarno. Zdravstvena postaja Dobrovnik/Dobronak pokriva naselja Dobrovnik/Dobronak, Žitkovci/Zsitkoc, Kamovci/Kamahaza, Genterovci/Gönterhaza, Kobilje in Strehovci. Celotno Prekmurje pa je vezano na murskosoboško bolnišnico.

Demografska struktura naselja Dobrovnik/Dobronak

V obdobju, ki smo ga analizirali (1948–1981), se število prebivalcev v naselju stalno zmanjšuje. Leta 1948 je bilo v naselju Dobrovnik/Dobronak skupaj 1350 prebivalcev, do leta 1953 se je njihovo število povečalo na 1413 prebivalcev, od tega leta dalje pa beležimo stalno zmanjševanje. Leta 1981 je bilo v naselju Dobrovnik/Dobronak 1185 prebivalcev, kar predstavlja zmanjšanje v primerjavi z letom 1953 na 228 prebivalcev ($I=84$). Med letom popisa 1981 in letom naše raziskave 1984 se je število prebivalcev naselja še zmanjšalo, tako da je bilo leta 1984 stalno prijavljenih prebivalcev v naselju Dobrovnik/Dobronak le še okrog 1090.

Če si ogledamo starostno strukturo prebivalstva naselja v obdobju 1961–1981, vidimo, da se prebivalstvo naselja Dobrovnik/Dobronak stara. Povečuje se delež starega prebivalstva v skupnem številu prebivalstva, zmanjšujejo pa se deleži prebivalstva nižjih starostnih kategorij. Starostne piramide so se zadnja popisna leta začele širiti proti vrhu, kar kaže na povečanje deleža najvišjih starostnih kategorij. Leta 1961 je bil indeks staranja v naselju Dobrovnik/Dobronak 34, kar pomeni, da je imel veliko mladega prebivalstva, leta 1971 se je indeks staranja že povečal in je znašal 89, leta 1981 pa znaša indeks staranja v naselju Dobrovnik/Dobronak 83, kar pomeni, da je v naselju še dovolj mladega prebivalstva.

Naselje Dobrovnik/Dobronak ima okoli tretjine slovenskega in okoli dveh tretjin madžarskega prebivalstva. Delež Slovencev se povečuje v opazovanem obdobju 1961–1981 z 18,1 % leta 1961 na 26,7 % leta 1981. Delež Madžarov je leta 1961 znašal 79,9 %, leta 1981 pa 70,7 %. Zmanjšuje se tudi absolutno število in delež Hrvatov v naselju z 1,2 % leta 1961 na 0,5 % leta 1981. Delež prebivalstva ostalih narodov in narodnosti v opazovanem obdobju v naselju Dobrovnik/Dobronak rahlo narašča.

V opazovanem obdobju 1961–1981 lahko opazimo bistvene spremembe v izobrazbeni strukturi prebivalstva naselja Dobrovnik/Dobronak. Leta 1961 je prevladovalo število prebivalcev z nepopolno osnovno šolo, leta 1981 pa se povečuje število prebivalcev s končano osnovno ter srednjo šolo. V opazovanem razdobju se je zelo povečevalo število prebivalstva s srednjo oziroma višjo izobrazbo. Posebno se je v tem obdobju povečevalo število prebivalstva nad 15 let s končano poklicno šolo ($I=291$), število prebivalstva s končano srednjo šolo ($I=283$), posebno visok indeks rasti pa beležimo v številu prebivalstva z višjo izobrazbo ($I=500$), čeprav je število prebivalstva z višjo izobrazbo v naselju še relativno nizko.

Socialnoekonomska struktura prebivalstva naselja Dobrovnik/Dobronak

Po popisih prebivalstva leta 1953, 1961, 1971 in 1981 prevladuje v Dobrovniku/Dobronak aktivno prebivalstvo, to so predvsem zaposleni kot delavci ali kot kmetje. Največji delež aktivnega prebivalstva smo zabeležili s popisom prebivalstva leta 1971 – 67,2 % od celotnega prebivalstva. Pri popisu prebivalstva leta 1971 smo zabeležili 31,5 % vzdrževanega prebivalstva in le 1,2 % oseb, ki imajo lastne dohodke, kot so pokojnine, socialne podpore in podobno. Delež aktivnega prebivalstva je rasel v celotnem opazovanem razdobju od popisa prebivalstva leta 1953 do leta 1971. Delež vzdrževanega prebivalstva se je v celotnem opazovanem obdobju zmanjševal. Delež oseb, ki imajo lastne dohodke, se je malenkostno povečeval. Večje spremembe zasledimo pri popisu prebivalstva leta 1981. Zmanjšal se je delež aktivnega in vzdrževanega prebivalstva, bistveno pa se je povečal delež oseb, ki imajo lastne dohodke. Po popisu prebivalstva leta 1981 je znašal delež oseb, ki imajo lastne dohodke, 10,7 % (+9,5 %), zmanjšal pa se je predvsem delež aktivnega prebivalstva (59,5 %, -7,7 %) ter delež vzdrževanega prebivalstva (29,8 %, -1,7 %). Spremembe lahko pripisujemo dejstvu, da so se v tem obdobju spremenili pogoji za pridobitev pokojnine kmetov in njihovih zakonskih tovarišev. Z novimi, ugodnejšimi pogoji si je lahko večje število kmetov pridobilo pokojnino, zato v tem obdobju beležimo tudi nagel porast oseb, ki imajo lastne dohodke.

Med zaposlenim prebivalstvom Dobrovnika/Dobronak prevladujejo zaposleni v industriji (48,3 %). V proizvodnih dejavnostih kmetijstva je zaposlenih 7,5 % prebivalstva, v gradbeništvu 5,5 %, v trgovini 8,9 %, v gostinstvu 3,4 %, na področju kulture in izobraževanja 5,1 %, v zdravstvu in socialnem varstvu 6,6 % in v družbenopolitičnih dejavnostih 5,1 % prebivalstva.

V proizvodnih obratih oziroma v ostalih ustanovah na območju krajevne skupnosti Dobrovnik/Dobronak, ki zajema poleg naselja Dobrovnik/Dobronak še naselja Žitkovci/Zsitkóc in Strehovci, je bilo leta 1984 iz teh krajev zaposlenih 135 prebivalcev. Ostala delovna sila teh krajev dnevno migrira na delo v bližnje razvitejše kraje, ki imajo večje število delovnih mest, kot so Lendava/Lendva in Murska Sobota.

Med zaposlenimi v proizvodnih dejavnostih je 19,9 % zaposlenih v naselju stalnega bivališča, to je v Dobrovniku/Dobronak, 40,4 % je zaposlenih v drugem naselju v občini Lendava/Lendva in 39,7 % v drugih občinah SR Slovenije. Kot vidimo, se kar 80 % zaposlenih s stalnim bivališčem v Dobrovniku vozi dnevno na delo v druge kraje občine, oziroma so zaposleni v drugih krajih SR Slovenije.

Glede na obstoječo in predvideno stopnjo razvitosti proizvodnih (industrijskih in obrtnih) dejavnosti v naseljih z monostrukturno proizvodno

dejavnostjo, med katera spada tudi naselje Dobrovnik/Dobronak, in glede na visoko število dnevnih migrantov iz naselja Dobrovnik/Dobronak v druge industrijsko razvitejše kraje, bi bilo potrebno v naselju zagotoviti nova delovna mesta z ustanovitvijo industrijskega obrata. Proizvodni program, ki bi ga pridobili za naselje Dobrovnik/Dobronak, naj bi ustrezal že oblikovani kvalifikacijski strukturi aktivnega prebivalstva naselja. Kot smo ugotovili, je med zaposlenimi, ki se dnevno vozijo na delo v druge kraje, največ delavcev v tekstilni, usnjarski, kovinsko-predelovalni in gumarski industriji pa skladiščni delavci, delavci v prehrabeni industriji, mehaniki in električarji – skupaj 56,3 % dnevnih migrantov. Med strokovnjaki – kemiki, tehniki in tehnologi – je 10,0 % dnevnih migrantov, 11,7 % dnevnih migrantov je trgovcev in gostincev, iz ostalih skupin poklicev je manjše število dnevnih migrantov. Iz tega je razvidno, da je dovolj visoko kvalificirane delovne sile, ki bi jo bilo mogoče zaposliti v novem industrijskem obratu. Poleg tega je v samem kraju dovolj delovne sile, ki bi se lahko zaposlila ob morebitnem odprtju turističnega gostinskega obrata s prenočišči. S tem bi se v Dobrovniku/Dobronak lahko začela razvijati tudi turistična dejavnost. V družbenem planu občine Lendava/Lendva so kot območje počitniškega naselja in novo rekreacijsko območje predvideli tudi razvoj okolice Bukovniškega jezera, kjer naj bi zgradili počitniške hišice. S tem bi začel razvijati turizem tudi na področju Dobrovnika/Dobronak. Z razvojem turizma bi se začela lahko tudi gospodinjstva ukvarjati s kmečkim turizmom. Sam kraj daje veliko naravnih možnosti za razvoj turizma, vendar doslej v naselju še ni turistične infrastrukture, ki bi lahko v te kraje privabila goste. Številne na novo zgrajene stanovanjske hiše pa bi že takoj lahko začele razvijati kmečki turizem. Kot smo v anketi ugotovili, so mlajša gospodinjstva v modernejših hišah v Dobrovniku/Dobronak pripravljena začeti razvijati kmečki turizem (13,8 % anketiranih gospodinjstev).

Če si ogledamo še starostno strukturo dnevnih migrantov iz Dubrovnika/Dobronak, vidimo, da je to predvsem mlada delovna sila: prevladujejo dnevni migranti v starosti 30–39 let (28,6 %), sledijo zaposleni v starosti 20–24 let (20,3 %). Kot vidimo, se vedno več mladine, ki konča šolanje, zaposli izven kraja bivališča in se dnevno vozi na delo v bližnje in bolj oddaljene kraje v občini Lendava/Lendva in Murska Sobota. Majhno število delovnih mest v Dubrovniku/Dobronak ne more zaposliti vseh mladih, ki prihajajo iz šol, zato si morajo poiskati delo v drugih krajih občine Lendava/Lendva ali izven narodnostno mešanega ozemlja.

Posebej moramo omeniti še delavce s stalnim bivališčem v naselju Dobrovnik/Dobronak, ki so trenutno na začasnem delu v tujini. Od leta 1961 je močno naraščalo število delavcev, ki so se začasno zaposlovali v tujini. Leta 1961 jih je bilo iz Dobrovnika/Dobronak zaposlenih v tujini le 28, že leta 1971 pa je njihovo število naraslo na 134. Leta 1981 se je število nekoliko zmanjšalo, vendar je v tujini zaposlenih še 129 delavcev s stalnim bivališčem v Dobrovniku/Dobronak. Te delavce bi bilo potrebno motivirati za sodelovanje pri izgradnji industrijskega obrata v naselju oziroma za

odpiranje samostojnih obrtnih delavnic v naselju stalnega bivališča. S tem bi rešili problem zaposlitve delavcev na začasnem delu v tujini z zaposlitvijo v domačem kraju, hkrati pa bi prispevali h gospodarskemu razvoju kraja.

Razvoj industrijskega obrata pa bi poleg gospodarskega razvoja omogočil tudi razvoj kmetijske dejavnosti v naselju. Kot smo v naših analizah ugotovili, je na kmetijah vedno bolj zaposlena le starejša generacija, lastnik kmetije in njegov zakonski tovariš. Otroci se vedno bolj zaposlujejo v izvenkmetijskih dejavnostih in tudi poleg redne zaposlitve jih le malo pomaga v prostem času na kmetiji. Ker večina mladih migrira na delo v kraje izven kraja stalnega bivališča, se po končanem delu pozneje vračajo domov in tako jim preostane le malo časa za delo na kmetiji. Posledica je vedno manj članov posameznih gospodinjstev v naselju Dobrovnik/Dobronak, ki so pripravljene nadaljevati z delom na kmetiji. S tem sta povezana tudi prodaja zemlje in zmanjševanje kmetijskih površin: po opravljeni anketi je 26,6 % gospodinjstev prodalo zemljo kmetijski zadrugi ali zasebnikom, 8,5 % gospodinjstev pa svojo zemljo daje v najem. Glede načrtov v zvezi s kmečkim gospodarstvom, predvsem pa z zemljiško posestjo, ki jo posedujejo gospodinjstva v Dobrovniku/Dobronak, smo ugotovili, da namerava še 6,4 % gospodinjstev prodati zemljo. Zaposlitev delovne sile v domačem kraju bi v veliki meri zaustavila te negativne razvojne trende naselja in omogočila hitrejši gospodarski razvoj naselja Dobrovnik/Dobronak.

Summary

AN OUTLINE OF THE ECONOMIC STRUCTURE OF THE LOCALITY OF DOBROVNIK/DOBRONAK WITH REGARD TO THE SOCIO-ECONOMIC STRUCTURE OF THE ETHNICALLY MIXED PREKMURJE REGION AND THE SURVEY WHICH WAS CARRIED OUT IN DOBROVNIK/DOBRONAK IN 1948

The locality of Dobrovnik/Dobronak, which was the aim of our research, is situated in the ethnically mixed Prekmurje region, in the commune of Lendava/Lendva. This commune is the economic and employment centre of the southern part of the ethnically mixed region, whereas the northern part gravitates towards the town of Murska Sobota. Although this town lies outside the area with mixed population, it functions as its centre in which the Slovene part of the Murska Sobota region is included. In the past few years the village of Prosenjakovci/Partosfalva, which lies in an area with mixed population, has been gaining ground as an important centre. Because the ethnically mixed area of Prekmurje was an underdeveloped area lying close to the border, its economic development was furthered, which contributed to the improvement of economic and social conditions. Positive trends in the economic development of Pomurje can be seen in the increasing employment rate in industry and the growing numbers of people employed outside farming, as well as in the rising standard of living. For the past twenty years, all these trends of economic

development have been equally evident in the ethnically mixed region of Prekmurje.

The housing structure of Dobrovnik/Dobronak points to a fast-developing locality. There are many newly-built houses and most of the old ones have been renovated. The majority of the households are equipped with modern facilities. In Dobrovnik/Dobronak there are at present more than one half of the households with water supply, sewers and electricity.

Housing facilities in the locality are spacious. Most flats consist of four or more rooms. The new houses have two floors, the ground-floor and the first floor, with eight or even nine rooms.

Most households in Dobrovnik/Dobronak are to be found on farms. Half of them are linked with the co-operative farming organization. Farms are equipped with modern agricultural machines. The average land property of such a household is small, which impedes better and more rational farming as well as the use of machines. The situation could be improved by the joining of lots. Farming in Dobrovnik/Dobronak is polycultural. People also go in for breeding cattle. On a farm, the older generation i.e. the owner and his spouse, do the work. The children tend to find employment outside farming.

During the past mid-term period, the development of trade became evident in Dobrovnik/Dobronak. Skilled work became an important activity in the locality; it enhanced the importance of the village. Skilled workers had influenced the development of the area. In the locality, there is also a well organized health service. There is a health centre with a general practitioner, a dentist, a midwife and a chemist. The settlement has its own veterinary surgeon.

At the time when the analysis was made, the population rate was steadily falling. The analysis also showed that the population of Dobrovnik/Dobronak was getting older. The number of old people out of the total number is still growing whereas the rate of the younger age group is falling. In Dobrovnik/Dobronak there is one-third of Slovenes and about two-thirds of Hungarians. Significant changes can be observed in the education structure of the population.

There are more and more people over 15 who have finished a vocational or some other secondary school, or have graduated from an institutions of higher education (junior colleges).

19.9 % of the people employed in their home town, live in Dobrovnik/Dobronak. Others commute daily to work in other country towns of the communes of Lendava/Lendva, Murska Sobota or other places in Slovenia.

Given the present and expected degree of development in industry and trade in localities with a monostructured production among which Dobrovnik/Dobronak has its place and in view of the high numbers of daily commuters, it would be necessary to open new jobs by means of a new industrial enterprise. The production plan to be adopted for the locality should correspond to the skills of the working population. There are enough migrant workers who could find employment, for instance, in a new restaurant where rooms should be available, too. Thus, the development of tourism would be furthered. This would introduce tourist farms in whose activities the households of the locality could be included. A survey shows that younger people living in newly-built houses are interested in the development of tourism. Daily commuters are mainly young persons who cannot get employment at their place of residence because there is no work for them.

People whose permanent residence is at Dobrovnik/Dobronak and who are temporarily employed abroad, deserve special mention. Such persons should be drawn into co-operation in the building of small industries in the locality or opening independent workshops in Dobrovnik/Dobronak. In this way the problem of workers who are temporarily employed abroad could be solved. At the same time, this solution would promote the economic development of the place.

The installation of an industrial enterprise would, apart from furthering economic development, make farming more attractive.

As it has been established by our analyses, the rate of older persons i.e. the farm-owners and their spouses, has been increasing. Their children get employment in other fields of work and very few of them use their spare time to work on farms. The number of people who are willing to stay on farms has been falling. Thus, farmland is being sold and farmland is getting smaller. These negative trends could be stopped if people were employed in their home town or village. In this way, a faster economic development of Dobrovnik/Dobronak could be guaranteed.